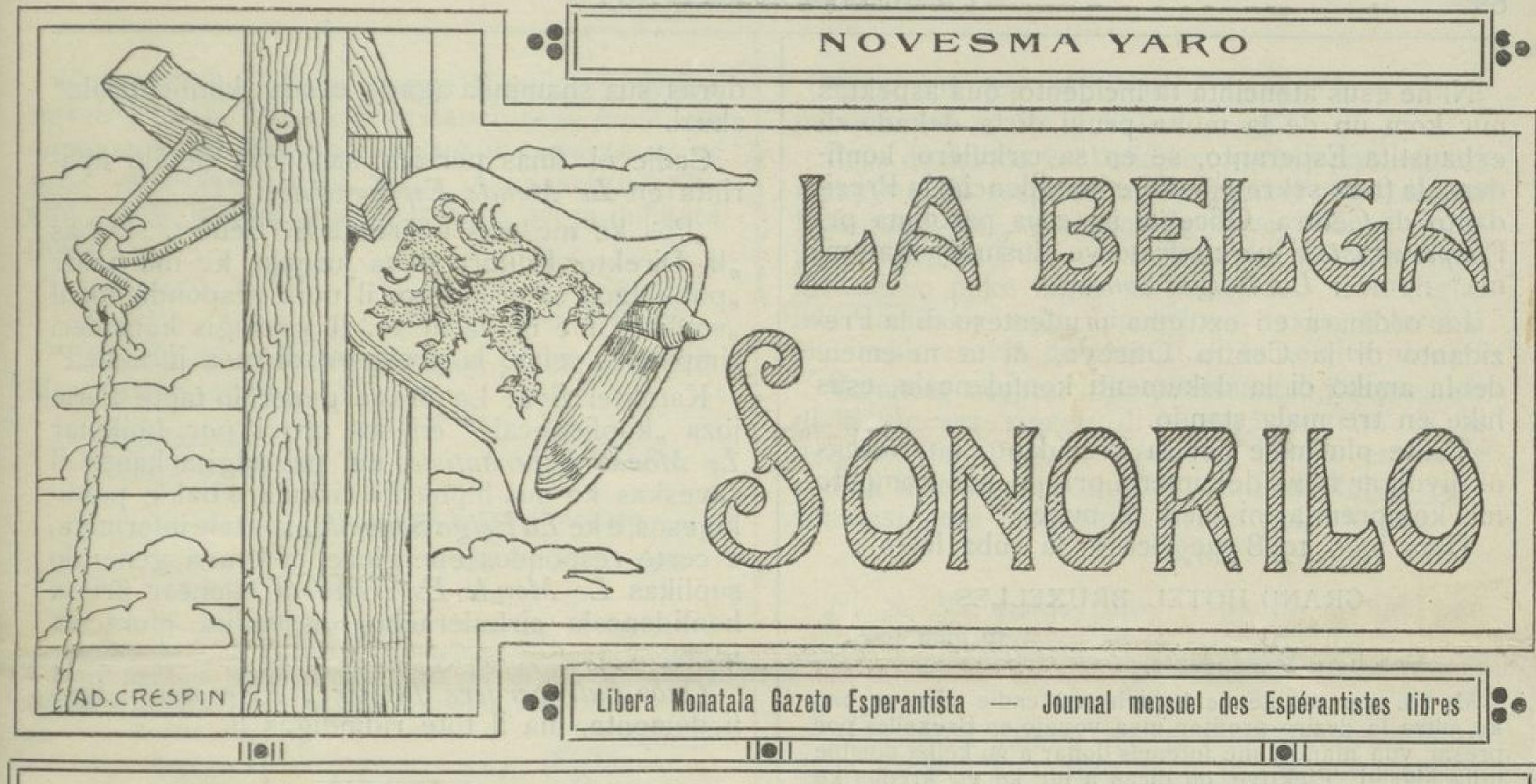
15 JULIO - 15 AGOSTO 1911. N° 144.

NOVESMA YARO

Libera Monatala Gazeto Esperantista — Journal mensuel des Espérantistes libres

MEMBRO DI L'PROFESIONAL UNIONO DI L'PERIODALA BELGA GAZETARO
Affilié à l'Union professionnelle de la Presse Périodique Belge

DIREKTEYO : Redakto ed Administro :
65, Rue du Président, 65, BRUXELLES

YARKOLEKTO : **fr. 4.50**
(Septembro 1910 — 1911)

Specimeno : Fr. **0.25**

La punti sur le i.

UNESMA ARTIKLO.

Traduko.

(15 decembro 1910).

La lasta numero di *Le Monde Espérantiste* de Paris, publikigas longa cirkulero subskribita „Général Sébert, membre de l'Institut"; generalo Sébert esas anke prezidanto di la famoza Centra Oficeyo ; esas precipue kom tale titolizita ke il dissendis ad omna franca grupala prezidanti (plu kam 200, dicas *Le Monde Espérantiste*), sua longa cirkulero, provizita segun la malnuva Esperantistala kustumo, per la mencionuro „konfidencala". On savas quante kara esas ta formulo che la superba primitivi : „tote sekreta e severe konfidencala" !

La longa cirkulero da Sébert informas l'Esperantista grupi pri la skandaloza konduto (segun la Prezidanto di C. O.) di la jurnalo *Le Monde Espérantiste*, qua tamen esas espruvigita *fidelulego*. Ma lu anke esas quaze „terorigiva infanto" qua audacis dicar bitra veraji a la maxim habila explotanti di Esperanto primitiva; pro co on rekomencas boikotar lu, same quale on persekutis l'abato Peltier por extorsar de lu „Espero Katolika" e la tante kurajoza kapitano Capé por ke il renuncez publikigar l'unika bela revuo di Esperanto primitiva, t. e. „Tra la Mondo" qua esis tante korekta, eleganta, variata, tante bele ilustrata e vere internaciona.

Diskutanta la cirkulero, qua vizas lu en ombro same repulsiva kam vera anonimeso, *Le Monde Espérantiste* dicas :

„Zorgante plu pri sua populareso ed influo „kam pri la bona stando di Esperanto, S^ro^ generalo „Sébert, male agis.....

„Videble, omna nejustaji pri qui ni parolis esis „posibla nur danke sa granda morala autoritato ; „e, per sa cirkulero, S^ro^ generalo Sébert sate „komprenigas, ke il aceptas, on ne savas pro „qua skopo, ta deplorinda taktiko...

„Se nia procedi, qui konsistas en dicar la vero „ad omni, esas mala, quale on povas qualifikar „la „reptanti" *(sic)* quin icadie defensas S^ro^ gene-„ralo Sébert ?

„Samideani franca, pro ke l'experimento facesis, „pro ke ni nun savas ke, de la baso til la supro „di la skalo, la „Centra-oficey-uli" akordas inter „su por kombinar sua perfidaji, pro ke pruvesas „ke ni havas avan ni nur intriganti koalisita qui „nulon volas atencar, ni lasez li inter su, e ni „neplus okupez ni pri li.

. . . .

„Ni balayez unstroke tote ta sensenca makia-„velismo, nur bazizita sur la „presunto" (super-„beso) di personaleso avida ye grandesachi, e „vizanta nur un skopo : *tote komercaligar Espe-„ranto ye profito di un unika homo.*"

On vidas quanta akordo regnas en la „grandan rondon familian".

Ni ne esus atencinta ta incidento, qua aspektas nur kom un de la multa pruvi di la dekado di exhaustita Esperanto, se en sa cirkulero konfidencala (tute sekrete, severe konfidencie) la Prezidanto di Centra Oficeyo ne esus parolinta pri l'*Espérantiste* e lua kunfrato ye „insinuaji kalumnia" nome : *La Belga Sonorilo.*

La ordinara ed extrema prudenteso di la Prezidanto di la Centra Oficeyo, di ta ne-emendebla amiko di la dokumenti konfidencala, esas hike en tre mala stando.

Tante plu male por la Prezidanto qua forcas ni divulgar nuva dokumenti pri qui, pro kompato mis-komprenita, ni tacis til nune.

Dum julio 1908 me ricevis la suba letro :

GRAND HOTEL, BRUXELLES

12 julio 1908.

Mea kara komandanto,

Me tre rigretas ne renkontrir vu cadie che vu pro ke, ultre la deziro profitar mea voyajo en Bruxelles por presar vua manuo, me intencis donar a vu kelka posible utila klarigi. Efektive, on dicas a me ke vu kredas ke la Centra Oficeyo fondesis nur per pekunio di nia amiko Javal, ed en l'unika skopo efektigar profunda reformi en Esperanto.

Pri to vu informesis nejuste nam la konvenciono reguloza quan me intence subskribis, por konstatar la kondicioni di l'asocio formacita inter Javal e me, esis fondita sur programo preciza e tre diferanta, nam il vizis nur la generala propagado di Esperanto, e l'apogo doninda a verki vere Esperantala.

Me ne subvencis la kaso di ta verko tantagrade kam Javal, ma tamen mea parto ne esis tante poka kam vu semblas kredar, e me povis (hike generalo Sébert esis unesme skribinta *devis*) de lore augmentar olu sat prizinda maniere.

Posible, en la lasta tempo di lua vivo, nia kompatinda amiko Javal, influita da kreskanta obsedeso, ed instigita da profitema personi, skribis a vu, quale a me ipsa, letro en qua il obliviis la vera situeso, ma me astonesas ke il ne dicis a vu, quale il dicis a me, quante il rigretis ta letro.

Por quietigar il, en sa lasta momenti, me tamen reprenis ek la kaso di la Centra Oficeyo, e retrodonis ad il cirke 20,000 franki; il disponis li quale il volis e, probable il rezervis li por la reformi quin il prizis. Me preferas ne memorigar hike qua ne-expektita incidenti il tale provokis.

Pri me, de lore me konsakris me unike a la tasko qua kargas me oficiale e quan me neprudente aceptis, grandaparte pro kompato a Javal, la tasko organizor nia kongresi esperantista e la propagado relativa a li, quan me konsideras kom un de la maxim potenta moyeni por difuzar la linguo internaciona. Se nia rispektiva opinioni diferas pri la maxim bona moyeni uzinda, ni vizas sama skopo, e ni devus interkonsentar por ne nocar la serchata rezultato, e me kredas ke to esas certe mala procedo, penar destruktar, quale vu propozas, organizuri ja existanta, vice penar, quale me facas, devlopar e perfektigar oli.

Vua tre kordiale devota,

SÉBERT.

* * *

On lektez atencoze ta letro quan ni komentos vortope en duesma artiklo. Yes ni pozos „punti sur le i", pro ke malgre la faktala pruvi quin ni donis de longa tempo, la centrala oficacho duras sua shaminda agado e sua „konfidencala" akuzi.

Cadie ni finas per ica saporoza detalo aparinta en *Le Monde Espérantiste* :

„Pos ke me esis avertinta S[ro] Sébert, skribas „la Direktor-Editoro di ta jurnalo, ke me balde „publikigos sa cirkulero, il quik respondis ke il „suplikas me ne facar to. Il valorigis konsideri simpatioza relate la prospero di mea jurnalo..."

Karakteriziva! La brava generalo tante kurajoza „konfidencale" en sua provi por boikotar *Le Monde Espérantiste,* ma pavorigita kande il saveskas ke sua hipokrita cirkulero balde publikigesos, e ke *La Belga Sonorilo* esos tale informata, e certe respondos energioze, ta brava generalo suplikas *Le Monde Espérantiste* silencar pri sa konfidencala cirkuleracho, dissendita pluracentople.

Quos vult perdere Jupiter...! Ne nur il igas li dementa, ma il tote ridindigas li.

DUESMA ARTIKLO.

(15 januaro 1911).

Cadie ni komentos vortope la letro subskribita „Sébert" e reproduktita en la lasta numero di *La Belga Sonorilo*.

„... me intencis donar a vu kelka posible utila kla„rigi. Efektive, on dicas a me ke vu kredas ke la centra „oficeyo fondesis *nur* per pekunio di nia amiko Javal, „ed en *l'unika skopo* efektigar profunda reformi en „Esperanto.

„Pri to vu informesis nejuste...".

Tale dicis S[ro] Sébert; il voluntis adportar informi unike por me; or en letro quan me quik konocigos, me demandis expliki *publika*; nam se la *onu* qua informis S[ro] Sébert restis zorgeme celita, l'informanto di me ipsa di me qua esis mis-informata, esis nulu altra kam D[ro] Javal, kreinto di la Centra Oficeyo.

Yen do to quan me skribis, ye l'dato 20 aprilo 1908, a la prezidanto di la Lingva Komitato, en Paris :

Sioro prezidanto,

La 14[a] cirkulero emaninta de la Lingva Komitato anuncas ke, en specala cirkulero, on su okupos pri la questiono di la pekunio necesa por la nuva organizuro, „por augmentar la jeneroza helpivi til nun donita a la nuna Komitato".

Anke hike, semblas a me ke oportus *igar publika* ta jeneroza helpivi, konservante naturale l'anonimeso di la doninti, qui ton dezirus. Nur se on exakte, konocas la disponebli e kargi di la Lingva Komitato, on darfos *dece* demandar pekuniala sakrifiki de l'Esperantistaro.

Kom membro di la Lingva Komitato, me tre rigretus, en la nuna cirkonstanci, *se la financala administro di komitato a qua me apartenas ne povus esar publikigata*, e me inklinas kredar ke omna mea kolegi same opinionos pri ta delikata punto.

. . . .

Kom^to^ LEMAIRE Ch.

Ta radikala postulo, quankam polita, provokis la suba respondo:

Esperantista
Centra Oficeyo.

Esperanta Lingva Komitato

Paris 27 aprilo 1908.

Mea kara Kolego,

Me ne povas hike expozar detaloze la questioni kontenata en l'unesma parto di vua letro de 24 aprilo 1908, e koncernanta la internala regularo di L. K. olqua regularo traktesos en nuva e proxima cirkulero.

. . . .

E. BOIRAC.

To esis tro facile desprizar la konsideri di elementala honesteso quin me esis devlopinta en mea letro de 20 aprilo 1908.

La 12 junio sequanta aparis la cirkulero n° 15ª da L. K. Ta cirkulero, segun l'afirmo di la subskribinta prezidanto, raportis pri la respondi ricevita koncerne la cirkulero 14ª.

Vane me serchis, en ol, ula menciono rilate mea observuri pri la questiono di l'administrado financala di la Centra Oficeyo.

Iracanta pro tala ag-maniero, e volanta ne plu longatempe esar kompromisata, me respondis yene a la 15ª cirkulero:

Bruxelles, merkurdio 1ª julio 1908.

Sioro prezidanto di L. K.

Voluntez trovar hike ricevo-atesto di vua letro-cirkulero n° 15ª.

Me pregas ke vu suprésez mea nomo ye la L. K.

Ne konvenas a me plu longatempe restar solidara kun organismo di qua l'existado debesas tote ed unike a la jenerozeso di D^ro^ Javal, mea rigretata amiko.

Ne povas konvenar a me partoprenar en la vera fido-misuzo qua cadie karakterizas la rolo di la Centra Oficeyo, fondita por la reformi.

Me esas pronta publikigar dokumenti, subskribita da mortinta D^ro^ Javal, jeneroza Esperantisto, dokumenti qui justifikos la preciza akuzi quan me enuncas kontre l'orientizo impozita a la Centra Oficeyo, e a la destineso di la pekunio quan unike Javal garantiis ad olu.

L'ideo mustas senkompate nuligar la homi sate febla, tale ke li intermixas lia personala interesteti kun l'intereso di la multeso, qua postulas sakrifiki de la vera apostoli.

. . . .

Esas por me repulsanta, havar kom chefi personi qui ganas pekunio.

Esas dezirinda ke l'oficiala jurnalo publikigez, komplete, la respondi da la membri di la Lingva Komitato. La „sekreteco de la vochdonoj", propozita per la P. S. di la 15ª cirkulero, indikas mentaleso poke digna di l'alta ideo di la linguo internaciona; nula hipokriteso esas tolerebla che seninteresta defensanti di tante alta ideo.

Voluntez aceptar, S^ro^ prezidanto, l'expresuro di la sincera rigreti di la vera partiani di la helpanta linguo, pro konstatar ke vu esas nur simpla instrumento en la manui di kelka personalesi vere responsiva pri la nuna kaoso.

Kom^to^ LEMAIRE Ch.

P. S. Me sendas mea respondo a Dijon por evitar olua perdeso, se lu pasis tra Paris.

* * *

A ta nuva sumno tre preciza la prezidanto di la Lingva Komitato facis la sequanta embarasoza respondo:

AKADEMIO DE DIJON

—

UNIVERSITATO DE FRANCIO

Contrexéville, 7 julio 1908.

Sioro,

La stando di mea saneso, qua forcis me livar Dijon por irar kuracigar me en Contrexéville, anke impedis me respondar plu frue pri vua letro de 10 (*sic*) julio.

Me havas la honoro donar a vu atesto di vua demiso kom membro di la Lingva komitato.

Permisez a me dicar ke me ne komprenas la violentoza tono di vua letro qua semblas a me rivelar spiritostando maltranquiliganta. L'akuzi pri ne-honesteso quin vu enuncis kontre Centra Oficeyo, la dubi expresita pri la seninteresteso di ula ek vua tilnuna kolegi di la Lingva Komitato, la libereso kun qua vu permisas a vu taxar me „simpla instrumento en la manui di kelka personi vere responsiva pri la nuna kaoso", vua suspekti pri la fideleso di mea parisana sekretario, vua interpreto di la „sekreteco di la vochdono", omna to, che „*gentleman*" quale vu, surprizas ed afliktas me.

Sen volar diskuteskar kun vu pri omna ta diferanta punti, me povas certigar a vu ke me ne esus aceptinta materiala helpo di la Centra Oficeyo por nia Lingva Komitato (qua debas lua existo, irge quon vu dicas, ne a la volo di un sola homo ma a la decidi di la kongresi de Boulogne e Genève) se me ne esus havinta la certeso ke la Centra Oficeyo esis fondita unike, segun la termini ipsa di l'akto konkluzita la 26 decembro 1905 inter S^ro^ D^ro^ Javal et S^ro^ generalo Sébert, en la skopo „helpar omnamaniere l'adepti di la linguo helpanta internaciona Esperanto e la verki Esperantista, sive en Francio, sive exter Francio, e faciligar omna relati inter li."

Ke S^ro^ D^ro^ Javal, di qua me havis la honoro esar amiko, e quan me, inter la lasti, vidis sur sa morto-lito, esis personale partiano di ula reformi, notinde ta pri l'alfabeto, ton me anke ne ignoras; ma me savas pluse ke il subordinis (soldate, segun lua propra expresuri) la satisfaceso di sua personala preferi a l'opiniono di ti quin il nomizis avan me la chefi di l'armeo Esperantista.

E versimile ni anke kontus vu inter la maxim fervoroza partiani di l'autoritato di la Lingva Komitato, se

ica esus decidinta aprobar quike la proyekto Ido — nechanjita — vice postular, nam lu facis nulo altra, la libereso examenar omna propozi pri reformi, sen esar forcata nek hastigita da irgu.

Voluntez aceptar edc. E. Boirac.

Do Sro Boirac rifuzis diskuteskar kun me pri la delikata punti pri qui me ne volis plu longatempa kompromisanta solidareso. Dicesez quik ke Sro Boirac tote eroras kande il skribas a me : „Versimile ni anke kontus vu inter la maxim fervoroza partiani de l'autoritato di la L. K. edc."

Ja un yaro e duono ante la kunveno di la Komitato di la Delegitaro, me demisis kom membro di la Lingva Komitato, pro ke me opinionis ke admisesis en ta organismo tro multa personi tote ne kompetenta, quo tote falsigis lua funcionado ; en la kongreso de Genève la stabo Centra-Oficey-ala sucesis decidigar me reokupar mea plaso en la Lingva Komitato; pro ke lor on traktis en la dicita stabo la questiono pri reformi, me kredis ke me povas fidar, ed aceptis redivenar Lingva Komitatano, quankam konvinkita ke oportas ke ta organismo di qua la granda plumulteso esis tam superbacha kam nekompetenta, desaparez maxim balde, e vicesez per akademio serioza.

Sro Boirac do tote eroris kande lu supozis ke me povus trovesar inter la maxim ardoroza partiani di l'autoritato di la L. K.

* * *

Sro Boirac, plus chancoza kam me, vidis, sendube konfidencale, la texto di la konvenciono Javal-Sébert.

Dro Javal ipsa dicis bushe a me ke il furnisis la pekunio (sen qua nultempe la Centra Oficeyo esus darfinta funcionar, malgre omna decidi da omna posibla kongresi), precize en la skopo igar desaparar ek Esperanto primitiva serio di difekti, aparte ta di olua alfabeto kun supersigni. Esas por ne alarmar la netransaktema Esperantisti fanatika ke Dro Javal koncesis ne skribe postular to en l'instrucioni ke, kun stranja prudenteso, Sro Sébert deziris konservar en lua manui. To quan me afirmas pruvesos per la publikigo quan me facos di mea longa korespondo kun la digna e rigretata Dro Javal, qua montris a me tote altra fido kam a ti, quin lu qualifikis sat irionioze kom „chefi di l'armeo Esperantista", Pluse, Sro Boirac ne povas impedar su ipse agnoskar ke Sro Dro Javal esis „personale partiano di ula reformi, notinde di la reformo di l'alfabeto".

Ta agnosko esas karakteriziva. Ton ni vidos plu fore.

Ek la letro da Sro Boirac me rimarkigas anke, camomente, ke il esis la „on" mencionita en la letro da Sro Sébert, olquan me duras komentar. Ta letro montras ke Sro Sébert (quale Sro Boirac) ne audacis publike expozar sua konvenciono kun Dro Javal, e detaloza raporto pri la uzo di la pekunio konfidita ad il da Dro Javal „en la skopo helpar *omnamaniere* l'adepti di la helpanta linguo Esperanto"...

Omnamaniere!

Vu bone lektis : *omnamaniere!*

Pro qua yuro Sro Sébert prétendus ke ta expresuro ne anke embracas la realigo di la reformi quin Javal ipsa prekonizis (defensis) kun persisto, kun obstino pri qui on tre astonesos lor la lekto di nia balde aparonta korespondo ?

E se ulu povus dubar ke en „omnamiere" Javal enklozis omna reformi, me cesigus quike la dubi per reprodukto di letro quan propramanue Javal skribis a me ye la 28 julio 1906.

5, bulvardo La Tour-Maubourg, (Paris VIIe)
28-7-06.

Mea kara Komandanto,

Me sendas a vu kun ica letro, per sendajo rekomendita quar milfranka „bileti" disponebla por ke, se me mortus subite, vu memoros mea deziro helpar vua reformala entraprezo. Atestez a me ke vu ricevis ta sendajo, sen mencionar la valoro, nam nultempe me povas previdar qua apertas mea letri.

Camatene me ricevis letro da Zamenhof, qua anuncas sa intenco, ecepte se plu bona ideo preponderus, publike parolar pro homaranismo en Genève.

Me pensas ke Sébert akordos kun me por sendar ad il ta „plu bona ideo".

Tote vua,
Dre Javal.

On savas ke Dro Javal, diveninta blinda, skribis ipse sua letri, ma mustus igar apertar e lektar la letri quin lu ricevis ; tale explikesas ke lu demandis a me ne mencionar la valoro di la pekunio sendita a me.

Ta letro pruvas nerefuteble, e sen ke l'interesto-havanti darfez durigar sua omnaspeca argumentachi, ke Javal intencis favorar pekuniale la reformo.

Onu tre astonesos, en la sequo di mea exposo, saveskante to quan divenis la 4000 franki sendita a me da Dro Javal.

Icamomente, esas pruvita ke Sro Sébert esis nejusta dicante en la letro nune komentata : „ni du vizas la sama skopo e ni devus akordar l'unu kun l'altru". No, ni ne vizas la sama skopo, nam me defensis omnamoyene la Deligitaro quan Sro. Sébert volis absolute nuligar, quon sate pruvos la letri quin me reproduktos.

Do sequo venos en la proxima numeri.

Kto Lemaire Ch.

Triesma artiklo.

(15a februaro 1911).

Ni establisis en nia du antea artikli ke doktoro Javal donis a So Sébert la necesa pekunio por krear la Centra Oficeyo.

La rigretata doktoro Javal konfidis a me ke il donis „acioni" valoranta quardek mil franki, ma ke ta acioni rapide pluvalorijis; esus interesanta havar la detaloza konti di l'Centra Oficeyo; on ibe vidus se esas exakta, quale on dicis, ke la acioni donita da Javal, aquiris duopla valoro, talmaniere ke la Centra Oficeyo, esus disponinta okdek mil franki, plus la quoto di S° Sébert; me ya kredas memorar ke ilca dicis a me, lor la kongreso en Genève, ke olta esis kin mil franki. Se la Centra Oficeyo esus publikiginta, quike e reguloze, la diversa ricevi e spensi, kun bilanci tre detaloza, ni plu exakte konocus la „afero".

Segun S° Boirac, la aranjo konkluzita inter Javal e Sébert havis la skopo :

„helpar omnamaniere l'adepti di la linguo internaciona „helpanta Esperanto, e la verki Esperantista sive en „Francio, sive exter Francio e faciligar omna relati „inter li."

Me itere asertas — e me quik to pruvos — ke doktoro Javal kreis la Centra Oficeyo (nam sen sa pekunio, on ne esus povinta facar ta kreuro) por malaparigar de la primitiva Esperanto, serio di difekti e, partikulare, ta di la alfabeto acentizita. Por ne alarmar la nereducebla fanatiki di l'Fundamento, doktoro Javal konsentis ne specizar to skribe en la instrucioni quin, kun extrema prudenteso, S° Sébert deziris konservar ipse.

La momento venis montrar quante e quale doktoro Javal esis reformisto.

En sua importanta verko „Fiziologio di la lekturo e di la skriburo" (editita en 1905 che Alcan, en la internaciona ciencala Biblioteko), doktoro Javal montris la desavantajo di la existo di acenti e punti en la nuna alfabeti.

Sa opinio pri to ne esas sugestita, on bone rimarkez to, da la alfabeto di primitiva Esperanto; to koncernis studiuro multe plus generala, aplikebla ad Esperanto quale ad altra lingui.

Ye la fino di sa „Fiziologio di la lekturo e di la skriburo" Javal skribis ico :

„La personi qui savas Esperanto referez su „ad la chapitro XIII por konvinkar su pri la „utileso skribar ta linguo sen acentizita literi".

On vidas ke doktoro Javal havis omna motivi batalar por la supreso di la acenti en Esperanto, pro ke, ad la speciala motivi koncernanta la alfabeto ipsa de Zamenhof, Javal adjuntis la fiziologiala motivi extraktita di longa, minuciema ed experimentala studio di la lekturo e di la skriburo.

Esas ya to, esas ta akumulo de motivi por ke l'opiniono di Javal esez vere yurizita, ke S° Sébert (pos la morto di Javal), prenos la libereso qualifikar „kreskanta obsedeso".

Tamen S° Sébert tre bone savis ke, ye la unesma Kongreso Esperantista en Boulogne-sur-Maro (1905), Javal intencis trakteskar la problemo di la acentizita literi; forsan il eroris, en ta okaziono, obediante la sugesti di ti qui ne audacis pronuncar la vorto „reformi"; irgequa esas ta questiono, Javal aceptis, facanta sa propozo modifikar l'alfabeto, konsiderar specale la telegrafo, ed il facis a la Kongreso la sequanta questiono :

„Qualmaniere redaktar la telegrami en Espe- „ranto por ke li esez aceptita en omna telegra- „fala kontori, e por ke li esez samtempe facile „lektebla da la profani?"

La questiono esis transmisita a la Lingva Komitato, qua komisis doktoro Javal por facar inquesto e prizentar raporto.

Esas pri ta okaziono ke me relateskis — quik tre intime — kun la rigretata esinto; yen sa unesma letro a me :

Paris, 24a di mayo 1906.

Sioro,

Inter la respondi quin me ricevis pri la acentizita literi, la vua esas la sola interesanta; pro to me havas granda deziro parolar kun vu pri ta problemo, malgre la malfacilaji kreita da mea infirmaji pro qui me ne darfas voyajar facile.

(On savas ke Javal esis blinda de 1900.)

Me opinionas ke ta questiono pri acenti esas ligita kun la oficiala acepto di la linguo en Francio, acepto a qua me obstine laboras de un yaro, e qua semblas esar en bona voyo.

Pri la politiko sequenda por la oficiala acepto di la linguo, on povus skribar tomo. Me do ne atakas ta ta temo, ma un di la bazi esus la interkonsento pri la alfabeto e, nam to urjas, me pregas vu dicar se ni povus renkontrar ni duonvoye inter Bruxelles e Paris.

Per ca kuriero, me sendas a vu kayero autografita, *Pri Reformoj*, di qua me signalas a vu la lasta pagino. Me komunikas ta autografuro nur a tre poka nombro de personi.

Me sendas a vu mea maxim eminenta saluti.

(Subskribita) D° JAVAL.

Ta unesma letro da doktoro Javal establisas ya ke la pretexto di la telegrafala transmisi havas quale unika skopo evitar explozo di konservismacho; reale Javal persequas la absoluta supreso di la acentizita literi por — il skribas — ke il povez obtenor la oficiala acepto di la linguo en Francio. Ed il ne haltas ye la alfabetala reformo; il sendas a me la famoza *„Pri Reformoj"* quan tante poka Esperantisti zeloza konocas, mem nome; en ta *„Pri Reformoj"* Javal signalas a me la lasta pagino.

Trovesis en ol, sur aparta folio, listo di la neologismi, propozita da Zamenhof ipsa.

Do, doktoro Javal deziris la kompleta reformo di Esperanto; e to quon il dicis, e precipue lasis dicar pri la telegrafala questiono e koncernanta la „dolcatrigita" skopo di la Centra Oficeyo, esis ya nur pretexti por ne vekigar la iraco di la konservemi (sive interesata, sive ignoranta).

S° Sébert savis, plu bone kam ulu, ke to esis nur pretexti.

*
* *

Me respondis a doktoro Javal ke me iros vizitar il en Paris; il skribis lor itere a me:

Paris, 30^{esma} di mayo 1906.

Mea kara komandanto,

Me joyas pri la vizito quan vu anuncas a me por mi-junio. — Vartante, me permisas a me sendar a vu mea lasta verko, dedikata a Zamenhof, kun prego lektar la chapitro „mekanismo di la skriburo", ube la questiono di la acenti traktesis generalmaniere. Me signalas anke la lasta pagino di la tomo.

Sincere vua.

(Subskribita) D° Javal.

La libro anuncita en ta letro esis la „Fiziologio di la lekturo e di la skriburo".

*
* *

La 18^{esma} di junio 1906, nuva letro di doktoro Javal:

Paris, la 18^{esma} di junio 1906.

Mea kara komandanto,

Kun ca letro, me sendas a vu mea exemplero di *Fundamento de Esperanto,* pregante retroportar lu venerdio; me deziras konservar lu pro kelka diversa signi per qui me garnizis lu por mea uzo.

Ta tomo aparis nur poka dii ante la Kongreso, ed, en Boulogne, me renkontris nulu (ecepte Bourlet) qua lekteskis ol.

To ne impedis la Kongreso adoptar unanime la principi detalita en la prefaco di l'tomo.

Absolute nulu savis ke l'autoro di la prefaco preparis listo di neologismi.

Tote vua.

(Subskribita) D° Javal.

*
* *

La 20^{esma} di junio, me iris aden Paris; plura dii esis konsakrita, che doktoro Javal, por la exameno di l'situeso.

Ye mea reveno en Bruxelles, la sequanta letro advenis a me:

Paris, 26^{esma} di junio 1906.

Mea kara komandanto,

La dio pos vua departo, me ricevis importanta letro de Zamenhof, qua esas preta facar omna reformi qui ne riskos efektigar interna milito. Il facus oli importanta se il esus certa pri la acepto di l'franca guvernantaro.

Respondante ad il, me ne celis l'analogeso di mea opiniono kun la vua.

Mea maxim kara deziro esas moveskar la afero di serioza reformi ante vua departo ad Kongolando, e me opinionas ke vu bone agus skribante a Zamenhof tote sincere, sen irga restrikto.

Kad vu konocas triesma persono qua opinionas, quale ni du, ke se, dum 19 yari, la Patrono regresis ye l'momento di l'ago, apartenas a ni jetar lu aden aquo, quale Mentor facis a Telemako.

Kande il trovos su en aquo, il marveloze natos.

Tote vua.

(Subskribita) D° Javal.

Pos la lekto di ta linei, subskribita Javal, on reirez a la afirmo de S° Boirac, en la letro quan il adresis a me ye l'dato di 7^{esma} di julio 1908, nome:

Ke S^{ro} D^{ro} Javal, di qua me havis la honoro esar amiko, e quan me, inter la lasti, vidis sur sa morto-lito, esis personale partiano di ula reformi, notinde ta pri l'alfabeto, ton me anke ne ignoras; ma me savas pluse ke il subordinis (soldate, segun lua propra expresuri) la satisfaceso di sua personala preferi a l'opiniono di ti quin il nomizis avan me la chefi di l'armeo Esperantista.

La letro de doktoro Javal, per qua il deklaras ke „sa maxim kara deziro esas moveskar la afero di serioza reformi", mem se on devus „jetar la Patrono aden aquo, nam kande il trovos su en ol, il marveloze natos", la letero de doktoro Javal montras ke S° Boirac ne havis la fido di doktoro Javal, mem e precipue kande ica nomis il un di la chefi di l'armeo Esperantista.

La sama letro de Javal duras asertar ye quala grado il deziris la reformo, kompleta e rapida.

Sen dubo, S° Sébert duros deklarar ke la Esperantisti ne kombatis la reformi, ma ke ili ne volis esar direktata de la Delegitaro, la nigra bestio di Sébert.

Ya, ankore hike, ni havas la deklaro skribita e subskribita di doktoro Javal (di qua la pekunio sola permisis la kreado di la Centra Oficeyo), e ta deklaro skribita e subskribita remetas S° Sébert en kontredico kun doktoro Javal, di qua il tamen spensis la pekunio en la Centra Oficeyo, facante di olca, instrumento di rezisto a la Delegitaro.

La formala pruvo pri to quon me asertas esas en la sequanta letri:

Paris, 7^{esma} di novembro 1906.

Kara amiko,

. . . .

Pos vua letro, Couturat vizitis me e joyigis me. Me opinionas ke toto iras bone.

Tote vua.

(Subskribita) D° Javal.

Paris, 26-11-06.

Mea kara Komandanto,

Ni konkordas! Couturat esos nia granda chefo!

. . . .

(Subskribita) D° Javal.

Di ta letri rezultas ke doktoro Javal intencis sustenar la Delegitaro; on vidos per la letri de S° Sébert, quin me konocigos ye liafoye, ke ica facis omno posibla por kombatar la Delegitaro, e ke il uzis por to la Centra Oficeyo; do il uzis la pekunio Javal por kombatar Javal ipsa.

S° Sébert qualifikez ipsa sa agmaniero!

* * *

Por finar ca artiklo, me ne rezistas a la deziro montrar, ankore unfoye per letro di doktoro Javal, quante la famoza „chefi di l'armeo esperantista" desfidis unu l'altru.

Yen ta letro:

Paris, 15-11-1906.

Mea kara Komandanto,

. . . .

Me longe konversis kun Boirac, qua insistas, por ke ni agez silence e qua konsilas a me nulo dicar a Bourlet, nek a Cart, quin me vidos posmorge.

Esas bona havar tacante Boirac kun su.

(Subskribita) D° JAVAL.

De ta letro — la lasta por ca foyo — rezultus ke S° Boirac esus lasinta Javal kredar a sa tacanta aprobo.

Se to esus vera, esus nur un vorto por karakterizar la homo qua devis, quik pos la kunveni di l'komitato di la Delegitaro, ludar la rolo quan on savas, pos ke il aprobis la sequanta decido, aceptita unanime:

„La komitato (di la Delegitaro) decidis ke nula ek la „lingui prezentita ad sa exameno ne povas esar adoptita „komplete e sen modifiko. Il decidis adoptar principe „Esperanto, pro sa relativa perfekteso, e pro sa multa „e variata aplikaji, sub la rezervo di ula modifiki deci„dota da la permananta Komisitaro en la senco difinita „da la konkludi di la Raporto di la Sekretarii e da la „proyekto di Ido, serchante interkonsentar kun la espe„rantista linguala komitato".

* * *

S° Boirac do engajis su serchor la interkonsento di l'komitato di la Delegitaro kun la Lingva Komitato, emano di la Centra Oficeyo; ni balde montros ke, suaflanke, S° Sébert (depozajulo di la pekunio Javal, sen qua nek Centra Oficeyo, nek Lingva Komitato esus povanta existar) laboris por ke nula interkonsento povez eventar kun le Delegitaro.

Kom° LEMAIRE, Ch.

P. S. Ni ricevis de S° Jean Javal, injeniero, membro di la Deputataro, aprobanta letro akompanata di du ya interesanta dokumenti.

QUARESMA ARTIKLO.

(20 marto 1911).

Me dicis, en mea antea artikli, ke S° Sebert facis omno por kombatar la Delegitaro; il dicos certe ke, kontrale, il atraktis ad ol multa adheranti; sed ni quik montros ke sustenante la Delegitaro dum la yari di sa formaco, S° Sebert, intencis uzar ol quale militarmo por primitiva Esperanto; il penis ligar la Delegitaro per sekreta engaji: il volis ke, pos la elekto di la Esperanto Zamenhofala, olta lasis omna konsequi di ta adopto a la zorgado di la Lingva Komitato, ube on facus plaso por Couturat e Leau.

Yes! on degnus admisar la autori di la Historio di la Internaciona Linguo, l'unu doktoro ye cienci, l'altru doktoro ye literaturo, en la sino di la foliganta ragutacho di pretendoza nulaji qui konstitucas la novdek nov centoni ek la Lingva Komitato, e di qui la unika funciono konsistas aprobar, kun admirego spasmifanta, la proponi da la mi-dekduo de rejeti, mi-dei ed arki-papi qui tante admirinde jungis a sa charo la „fidelulegachojn" di omna kategorio.

S° Sebert vidinte faliigar sua sekreta manovri, konsideris ankore la Delegitaro nur kom nigra bestio aplastenda, po irga preco.

Pri to me donos quik iterata pruvi, per extraktaji ek la multa letri sencese adrezita a me da ta homo a qua me fine mustis adresar la sequanta letro:

Cokaifagne les Sources fraîches
par (Spa)
la marsdio 4ª di agosto 1908.

Sinioro generalo,

Esperanto esis necesa por konoceskar da me la procedi „konfidenca", „ultre konfidenca", la „severe konfidencie" di Zamenhof e di altra esperantisti.

Esas kontre mea volo ke me esis implikita en ta procedi quin me desaprobas sen ula restrikto. Me opinionas ke nur la plena lumo konvenas por propagado quale ta a qua me konsakris me; permisez a me, en la futuro, starar sur ta tereno, rigretante ke vu repulsas mea ideo refutar ipsa, ma publike, to quon vu riprochas a me. Kredez ke me esus respondinta nete, klare, komplete. Me preferas separar me tote de grupo qua amas agar nur en la ombro.

Kun tre granda rigreto.

Komandanto LEMAIRE, Ch.

Nun, yen la extraktaji-pruvi di omno quon me dicis.

1esma extraktajo.

Paris, 22esma di novembro 1907.

Kara komandanto,

. . . .

Same kam me, vu deziras la suceso di la afero di la linguo internaciona, e vu rifuzas savar, sive to quon

facas, sive to quon facis iti qui kompromisas olsa suceso per kulpoza manovri, quin on konocos nur kande esos tro tarde.

Depozajulo de trista sekretaji, me deziris avertar vu personale, pro nia amikal relati e pro la rolo quan vu ludis en ta afero tam kun Zamenhof kam kun nia rigretinda amiko Javal qua, me kredas ke me povas ton certigar, nultempe esus aceptinta helpar S° de B. en la rolo quan lu nun ludas.

Me sufice dicis por vidigar da vu la danjero ube vun duktas vua tro granda fido a la honesteso e la desinteresesо di ula personi, e por impedar ke vu donez, til la fino, vua apogo a ti qui ja ruinis la autoritateso di la Delegitaro, quan vu kredas kom ankore toute prizinda.

Vu ya devas pensar ke me anke volus, por la afero di la internaciona linguo, profitar maxim posible ta Instituco a qua me tante kontributis donar semblo di forteso e di realeso, ma me ne presupozis la shaminda ambicii di ti qui volas utiligar ol, nur e precipue por sua profito.

. . . .

(Subskribita) SEBERT.

De ta letro, konsequas ke, de novembro 1907, S° Sébert konsideras la autoritato di la Delegitaro kom ruinita, ke il Sébert, donis a lu nur semblo di forteso e di realeso.

Nu! quankam konfesante tala kozi, S° Sébert, pretendos altraloke ke la Delegitaro esabus valorplena se ol voluntabus sequar, pure e simple, la Lingva Komitato.

Quankam konfesante tala kozi, S° Sébert, altraloke, lasas kredar pri aranjo ankore posibla inter Delegitaro e Lingva Komitato, e ke il provokas rekta korespondaji inter S° Ostwald e S° Boirac.

S° Sébert su dicas depozajulo di trista sekretaji? Quon to signifikas e quala esas ta trista sekretaji qui povus influar linguala afero?

S° Sébert dicas ke Javal nultempe esus aceptinta helpar S° de B, en la rolo quan ilca ludas.

Pri quala rolo parolas S° Sébert? Kad on akuzas S° de Beaufront preparir la reformo?

Lor Javal, same kam me ipsa, kom abato Peltier, kom omni qui citesas en la raporto de Leau e Couturat a la komitato di la Delegitaro, ludis exakte la rolo tre klara di reformisti, same kam S° de Beaufront, kam la Zamenhof di *Pri Reformoj*, la Zamenhof ankore libera di 1894.

*
* *

2^esma^ extraktajo.

Paris, 29ª novembro 1907.

Kara komandanto,

La stando povas cadie rezumesar tale :

De plura yari, S° Couturat persequas sua personala skopo, qua esas prenar la direkto di la esperantista movado e substitucar sua influo e sua autoritato a ti di omni qui, ul-titole, su konsakris a la problemo di linguo internaciona.

. . . .

Cadie il jetis la maskilo; il atakas Zamenhof e la linguala komitato qui, pos 8 dii, ne respondis konforme sa volo et ne inklinas su avan sa ukazi, same kam se ta komitato linguala esus korpo konstitucita e permanante kunvenanta, kapabla respondar quik ad omna questiono. Il zorgas konocigar *urbi et orbi*, ke ta komitato esas kompozita di stulti kun qui esas neutila serchar diskutar. Il zorgas ne konocigar ke il havas en manuo propozi por rekonstitucar la komitato linguala sur nuva bazi, enduktante il ipsa en ol, por abutar a la reformi adoptenda por Esperanto.

Me dubas ke il esos sequata til la fino da la membri di sa komitato. Il povis trompar li e jetar a li polvo en la okuli dum la kunsidi en la Kolegio di Francio, ma la reflekto e la quieta lekturo di la dokumenti, certe vidigos da li ube on duktas li. Esas evidenta ke Couturat volas la rompo kun la Esperantisti qui cirkumas Zamenhof e volas, konseque, advenar a skismo quan il ed altri apud il profitos. Me ne kredas ke sa komitato sequos il til ibe, la kontredico inter sa dici e ta di Ostwald pruvas to.

. . . .

Me maladigas me diskutante tale kun vu, ed omnafoye me dicas a me ke me eroras skribante ankore a vu pri ta palpitifanta temo, ma me ne povas rezolvar ne kriar a vu : kol-rompo! . . . . .

(Subskribita) SEBERT.

En ta nuva letro, ne esas ankore S° de Beaufront qua reprimandesas; esas Couturat! ka vu vidas to! ta trompulo qua, de plura yari, persequas sa personala skopo, qua esas prenar la plaso di omni. E tamen, til la lasta momento, S° Sebert (videz sa letro di la 22ª novembro 1907) esperas tirar, ek la Delegitaro, „omna profito posibla" malgre ke ta Instituco havas nur „semblo di forteso e di realeso."

Ta Couturat! „pas moingne"! il postulis, ye ok dii, la respondo di Zamenhof e di la Lingva Komitato!

La respondon di Zamenhof ni donos balde; ol esis di la 19ª septembro 1907 e rifuzis omna kompetenteso a la „Komitato di la Delegitaro (ecepte du personi)."

Pri la „ok dii" donita da Couturat à la Lingva Komitato por inklinar su avan sa ukazi, on savas ke la finala decido di la Komitato di l'Delegitaro esas di la 24 oktobro. La permananta komisitaro formita en ta komitato skribis a S° Boirac prezidanto di la Lingva komitato; lu demandis respondo por la 5 decembro, ta dato esante fixita pos akordo kun la riprezentanto di S° Boirac.

De la fino d'oktobro til la 5ª decembro, segun S° Sebert, membro de l'Instituto, on kontas 8 dii.

La 14 decembro, S° Ostwald obligesis skribar a Sioro Boirac nuva letro dicanta :

A Sinioro Prezidanto di la Lingva Komitato.

Tre estimata Sinioro Prezidanto,

Konkorde to quon vu certe memoros, la 5 decembro esis indikita, segun evaluo da vua riprezentanto, kom limito pos qua la permananta komisitaro esperis ricevar la avizo di la Lingva Komitato pri la reformi introducota en Esperanto. Tamen, nek me nek la sekretario di la komisitaro ricevis avizo pri to, nek mem ula komunikajo koncernanta la tempo ankore necesa a la Lingva Komitato.

En ta cirkonstanci, me permisas a me deklarar ke la permananta komisitaro konsideras su de nun kom libera durigar sa labori ed advenar a konkluzo. Ol esos ankore, til la definitiva publikado di sa decidi, sempre preta ricevar la komunikaji di la L. K. pri komuna laboro, ed akordar a li maxim posibla konsidero.

. . . .

Kun maxim granda estimo.

(subskribita) D° W. Ostwald.

Yen to quon S° Sebert nomas „la ok dii di la ukazi da S° Couturat“.

Altraflanke, konfesas S° Sebert, on esis adresinta a ta intriganta Couturat „propozi por rekonstitucar la linguala komitato segun nuva bazi, introducante il ipsa en lu“.

Ka to esas sufice drola!

Exter la Lingva Komitato, Couturat esis nur desprizoza intriganto laboranta en ombro „de plura yari“ por viceskar omni ti qui devotis ad Esperanto! Nu! a ta bandito on ofris plaso en ta precioza ed admirinda emano fundamentista nomizita Lingva Komitato!

On vidas ke S° Sebert ne amas la kombini... baroka. Ma ta stranja Couturat ne falis en la insidio di Sebert.

E, de lor, ica bruske vidis la infamajo di l'homo di qua, de multa yari, ti qui amis la ideo altre kam por explotar ol, sequis kun tanta intereso la konciencoza, serioza penigiva laboro, ne sufice reliefizita e tre desinteresata.

Por S° Sebert, la ciencisto a qua on debis la labori preparanta e justifikanta la rolo di l'Delegitaro, sucesis „trompar la membri di sa komitato e jetar a li polvo en la okuli“ ma ta komitato ne tardos vidar klare, e abandonar la perfidulo; ton anuncis la „kontredico inter la dicaji di Couturat e d'Ostwald“.

Vere, S° Sebert havis bona flaro.

Rigretinde, esis prefere „desflaro“, nam ne nur Couturat ne restis sola... kun sa deshonoro, ma uldie, Profesoro Ostwald mustis facar publika la sequanta deklaro:

On facis cirkular, en la gazetaro, la informo ke me intencas subtenar finance Esperanto. La vero esas ke me certe havas pekunio preta por la devlopo di la internaciona helpanta linguo.

Ma la partiani di la ortodoxa Esperanto montris su tante nekapabla progresigar ta importanta kozo en la voyo liberala e segun spirito ciencoze praktika, e, personale, me tre recente renkontris che esperantista jurnalisto, tante poka honesteso profesionala, ke me ne havas mem „un pfenning“ por la primitiva Esperanto nek por sa partiani.

Mea kunlaborado esas exkluzive aquirita da Ido, la linguo helpanta purigita, devlopita sur la bazo di Esperanto.

(Subskribita) D° W. Ostwald.

Esas por advenar ibe ke Sioro Sebert „su maladigis diskutante kun me „e“ dicis a su ke il eroris skribante ankore a me pri ta palpitifanta temo“.

On vidos, per la sequajo, ke il duris ankore longatempe skribar a me pri ta palpitifanta temo, til la dio kande me savigis ad il, per letro di 4 agosto 1908, mea ripugno rilate la konfidenca dokumenti la „severe konfidencie“ di la populo e di la esperantista chefi.

La sequo en venonta numero.

K° Lemaire, Ch.

P. S. Ni ricevis de Sioro doktoro Alphonse Javal, duesma filio di la rigretata doktoro Emile Javal, letro aprobanta plene nia artikli „La punti sur le i“.

Kinesma Artiklo.

(15 aprilo 1911).

Ante pluse konocigar extrakturi ek la letri da S^ro Sébert, me montros quala esis la „reala“ sentimenti di Zamenhof pri la Delegitaro.

La 13 septembro 1907 (do plu kam un monato ante ke la komitato di la Delegitaro kunsidis, en Collège de France, por selektar linguo internaciona) D^ro Zamenhof sendis a me la sequanta letro:

Bad Nauheim.
Villa Sans-Souci.

13 septembro 1907.

Kara sinjoro,

El la telegramo kiun ni sendis al vi el Kembrigho, vi scias jam kiel ni, chiuj kongresanoj, bedauris vian forestadon. Nun permesu al mi ankau persone esprimi al vi mian grandan bedauron, ke mi ne povis vidi vin inter ni en la grandaj tagoj.

S° *** diris al mi ke vi intencas stari flanke de nia afero ghis la demando pri „plibonigoj“ en la lingvo estas decidita! Tiu sciigo min tre malghojigis, char tiamaniere unu el niaj plej energiaj kaj plej sindonaj batalantoj estos perdita por ni .... eble por longa tempo .... eble ech por chiam! Kaj li estos perdita por ni ghuste en la mezo de la batalado, ghuste tiam, kiam li estas por ni tiel necesa!

Mi kore vin petas, pripensu ankorau unu fojon vian decidon kaj shanghu ghin. Memoru ke ni batalas nun ne pro la *formo* de tiaj au aliaj malgravaj detaloj en la lingvo, sed pro la *ekzistado* de lingvo internacia. La mondo ne aceptas nian aferon ne pro tiaj au aliaj detaloj (kiujn ghi tute ne konas), sed char ghenerale ghi estas indiferenta au malamika kontrau nia ideo.

Post multaj jarcentoj kaj ech jarmiloj de senespera revado ni fine nun atingis tion, ke oni nin auskultas, ke oni ricevas konfidon al ni, oni alighas al ni, kaj ni havas jam plenan rajton esperi ke ni baldau definitive venkos kaj la miljara revo de la homaro fine efektivighos... kaj nun en tiu chi grava tempo vi deziras ke ni faru eksperimentojn, ke ni ruinigu la tiel malfacile akiritan konfidon de la mondo, ke ni pereigu Esperanton tiel same ke la Akademio volapüka pereigis volapükon! Chu vi ne vidas, ke se ni nun perdos la konfidon de la mondo, tiu chi konfido jam **neniam** plu revenighos, kaj la ideo de lingvo internacia estos enterigita por eterne?!

Vi scias ke neniu tiel forte deziras la eblan perfektecon de Esperanto kiel *mi* ghin deziras; nia mortinta amiko Javal kredeble rakontis al vi, ke mi havis la intencon elpashi kun plibonigoj multe *pli frue* ol mi eksciis ke mi povas ricevi en tiu chi rilato ian helpon de iu. Tion saman kion mi en la fino de la jaro 1905 volis fari propravole, ne antauvidante por mi ech unu homon ech unu frankon da helpo — mi en la fino de

1906 forjetis malgrau la tre forte alloga propono kiun Javal kaj vi faris al mi! Chu tio chi ne montras al vi kiel grandegan kaj senespere pereigan dangheron mi ekvidis en la entrepreno?

Plibonigoj ne povus esti farataj tiel facile, kiel ghi shajnas teorie, kaj tio kiu teorie shajnis bonega, en la praktiko ordinare montrighas tute malbona. Se oni montrus al mi kelkan nombron da plibonigoj, pri kiuj mi havus plenan *certecon* ke ili estas efektive plibonigoj, ke ilia akcepto por nia lingvo estus efektive *grava*, ke almenau chiuj *reformemuloj* akceptos ilin sendispute kaj ne diris ke ili nenion taugas kaj ke oni bezonas reformojn *aliajn* — se oni montrus al mi *tiajn* plibonigojn, tiam mi ech *nun* kun plezuro proponus ilin al la Lingva Komitato kaj uzus mian tutan influon, por gajni por ili la Komitatojn. Sed kvankam Javal pensis, ke liaj proponoj estas „sendube bonaj“, „plej necesaj“, kaj „plachos al chiuj“, kaj Couturat pensas nun tion saman pri siaj proponoj — mi, kiu havas en tiu chi afero la plej grandan sperton, devas konfesi, ke tiajn shanghojn kiuj prezentus plibonigon *efektivan* kaj *senduban* — mi ghis nun (post 20-jara publika esplorado) *ne* trovis! Nek la proponoj de Couturat povas plachi al mi; se oni *min* demandus, mi proponus shanghojn tute *aliajn*, kiuj lau mia opinio estas multe pli gravaj. Sed char ankau pri miaj proponoj mi ghis nun ne havus la certecon, ke ili estas efektive bonaj kaj gravaj, tial mi atendas kun ili ghis tiu tempo, kiam mi ricevos tiun certecon, sed ech kiam mi persone ricevos tian certecon, mi ne skribos publike pri shanghoj; mi ne ruinigos facilanime la konfidon de la mondo al nia lingvo, sed tute silente kaj severe konfidencie mi konsilighos kun la membroj de la Lingva Komitate, kaj mi pretigos chion singarde kaj silente. Chu tiu tempo venos baldau au ne — tion mi nun ne povas ankorau antauvidi; sed en chiu okazo ni devas esti *tre singardaj*, char de nia singardeco dependas la tuta estonteco de nia afero. Ni devas esti paciencaj! Ni ja vidas, ke nia lingvo bonege povas plenumi sian rolon ankau en sia *nuna* formo; ni ja vidas ke la naturaj lingvoj estas multe malpli bonaj ol Esperanto kaj tamen neniu sentas la bezonon shanghi ilin; tial se ni ne trovos plibonigojn *gravajn* kaj *sendubajn*, estas pli bone ke nia lingvo restu tute neshanghita (krom tiuj shanghoj kiuj farighados *nature*), ol ke chiu el ni faru kun ghi eksperimentojn kaj per nia malpaco au per senlabora atendado de shanghoj pereigu por chiam nian aferon kaj enterigu por chiam la ideon de lingvo internacia.

Kun kora saluto
Via
L. Zamenhof.

Ta letro havis la skopo, preciza ed evidenta, eskartar me de la Delegitaro; ol kontenis l'afirmo, absoluta e reiterata, ke la kreinto di Esperanto postulis ke nula chanjo, mem minime grava facesos, en sua linguo (krom tiuj kiuj farighados nature).

Yen quala esis mea respondo :

Bruxelles,
merkurdio 18 septembro 1907.

Maestro,

Me ricevas vua letro; me dankas vu tote kordiale, pro la bona sentimenti quin vu voluntas expresar a me, kom sequo di la telegramo de Cambridge, quan, rigretinte me ne ricevis.

*
* *

La questiono pri „plibonigoj“ divenis akuta nur pro la netransaktemeso netolerebla di kelka Esperantisti qui intermixas Esperanto kun sua personala interesti.

Inter ta netransaktema Esperantisti staras unesmarange „Lingvo internacia“.

Me esis redaktinta artiklo por karakterizar klare nia posturo; segun konsili da Couturat, me konservis ta artiklo kom manuskripta; me reproduktas lu sube por vu :

Pri plibonigoj.

Sub tiu titolo „Lingvo internacia“ deklaracias ke *unueco* — ne *perfekteco* — estas la nura kondicho por plene atingi la jam komencighintan venkon; lau nia kunfrato, „plibonigo“ kiu rompus ech la plej malmulte nian unuecon, estus por ni, pro la fakto mem, dangherega kaj prezentus rekte la malon de efektiva plibonigo.

Malkonfuza estos nia opinio pri tiu demando : ni ne starigu timigilojn kontrau paseroj!

Zamenhof — char oni jhetis lian nomon en la diskuto — konsentas antauvidi la eblecon por plibonigoj (ech li parolas pri reformoj), sed nur kiam la lingvo havos plenan leghdonan sankcion de la registaroj.

Do reformoj estas antauvideblaj; tiel skribas la majstro nem. Nu! la demando estas demandita kaj demandata : chu oni devas agi tuje, chu prokrasti la aferon?

Ni sufiche estimas kaj shatas Zamenhof por kredi ke li nur deziras konsili.

Se, kiel la virino priparolita de Juvenal, li havus, kiel devizo : „Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas“, ni tuj rifuzus obei lin.

Estas grave necesa ke neniu sin metu anstatau Zamenhof. Ni deziras liberecon par la progresa kaj venkota marshado de la helpanta lingvo internacia.

Lau ni, incitanta disputado (ni diras disputado, ne diskutado) estas absolute ne utila.

Ankau ni opinias ke sen utilo estus diskutadoj al kiuj oni invitus personojn sen dokumentajho, ech sen suficha dokumentajho.

Sed, lau nia opinio, la „sana“ diskutado estas necesega. Char oni devas timi ne nur la nunan konkurencon, cetere malmulte timindan, sed ankau estonteblan konkurencon kaj eblan „hereziajhon“.

Tiel longe ke ni ne estos atingintaj la maksimumon da simpleco kaj belsoneco, reformo au disigho estos timotaj.

La „Jejhuro de Boulogne“, vershajne enkatenigas por chiam tiujn kiuj ghin jejhuris kun bonfido kaj sen „mensa apartajho“; malsagha estas opinii ke tiu jejhuro kunligas la nejejhurintojn de l'Esperantistaro estinta, estanta, estonta.

Pri nia humila fako, tuj kiam ni konis tiun jejhuron, tuje kaj multe ghin ni opinius bedaurindan.

Pri tiu demando, same kiel pri multaj aliaj, ni plene konsentis kun la ploratinda kaj neforgesinda doktoro Javal. Tial ni opinias ke nia devo estas diri tion kio, lau ni, estas vera : nur pro tutplena facileco, pro tutplena reguleco, pro tutplena simpleco, la lingvo farighos neatakebla, netushebla, neshanghebla.

Oni ne rajtas nomi „reformojn“, tion kio

estas nur regulige alfari la principojn de la lingvo.

Nu! Tia reguliga alfaro sin altrudas al la konservemuloj de l'Esperanto.

Jen la motivo pro kiu La Belga Sonorilo malfermis sian faketon : Nepre simpleco! Nepre klareco!

En chi tiu faketo oni tute ne aludis reformojn.

Al la tre simpla kaj iometa diritajho de tiu faketo, oni respondis nur per la „autoritata argumento".

Nia shatego de libereco por ni mem same kiel por chiu, jam de longe starigis nin kontrau tiu malaminda argumento. Logikeco, simpleco, facileco jen niaj argumentoj, chiu povas ilin uzi.

Ni komencis bataladi pri, per, por, pro Esperanto, en la 1897[a] — tio estas de 10 jaroj; al Esperanto ni senchese oferis monon, tempon, penadon; kun granda plezuro ni tiel agis; tiel ankau ni agos; nur unu oferon ni ne oferos, t. e. nia „libera opinio".

Estu chi tio dirita unufoje por chiam.

Jam kaj ankorau ni estas kaj estos preta por priparoli pri logikeco; al la „autoritata argumento" ni ne respondos plu.

B. S.

* * *

Ica artiklo kompozesis por „La Belga Sonorilo". Me repetas ke, segun konsili da Couturat, me decidis ne publikigar olu.

Segun me, maestro, Esperanto, tala quala lu esas nune, kontenas mortala jermi pro ke, pro vua tante granda boneso, vu aprobis devlopo di vortari e gramatiki hastoze establisita skope ganar pekunio; ta hasto intencis kristaligar Esperanto lore ke l'uzo di la linguo esis duktenda a konstaturi quin Couturat ensemble kunpozis en lua studiuro pri la derivado.

Me devas dicar a vu ke me tre insistis che Couturat por decidar il redaktar ta verko, di qua certe vu agnoskis l'importo.

Vu dicas a me en vua letro ke vu ne aprobas la „proponoj" da Couturat; ta deklaro profunde afliktas me; tamen me ne povas opionar same kam vu : „Se la reguli pri derivado ne pozesas baze la principi di l'Esperanto, olca ne *esos* la solvuro di la problemo di la „linguo helpanta internaciona".

Se vu esus pozinta ta reguli kun la 16 reguli di Esperanto tre probable vu esus solvinta la problemo por sempre; semblas a me ke ne esas tro tarda por facar to.

Se vu ne agos tale, me mustos, irge quante ton me rigretos, durigar la lukto por linguo helpanta plu kapabligita kam Esperanto, helpanta linguo quan selektos la Delegitaro.

Precize pro l'existo di la Delegitaro vu darfas tote perfektigar Esperanto, adoptante la derivala reguli, l'alfabeto sen supersigni, la pluralo per *i*, l'uzo libera di l'adjektivo pluralizita e di *n* indikanta rekta komplemento, e supresante la desbelega *n* di klareso.

Esperantisti di qui la desintereso e devoteso esas absolute certa, skribas a me : de kande me lektis la studiuro da Couturat pri la derivado, me ne ankore „audacas skribar Esperanto."

Permisez a me tacar la nomi di ti, tale skribinta a me, nam on minacis boikotar li.

La minacinto? "Lingvo internacia".

Maestro, exkuzez mea sincereso, ma la granda ideo pri linguo internacia esas kompromisita, e me savas quante vu povas facar por lu; ma, altralatere, me timas ke vu nocez lu, pos emisir e vivifir l'admirinda jermo qua esis Esperanto, tala quala lu aparis a me ante dek yari; se la devlopo di ta jermo, ne esus kompromisita pro hasto di vendistachi on ne darfus ca-die previdar ke, morge, on devos senkompate interluktar, por salveskar Esperanto e konservar lu plubonigita e simpligita kom solvuro di la granda problemo.

Vu darfas e povas, maestro, arbitrar pri la futuro di Esperanto; pozar vua manuo en la manuo di la Delegitaro certigus la venko.

Kun ardoro, sen ula ideo pri profito, (tale anke esus Javal, nia de longe amiko nun mortinta) me deziras ke Zamenhof ipsa e nulu altra propozez a la mondo la selekturo di la Delegitaro.

Kun quanta joyo ni informesus pri tala akordo, maestro, me ne povas expresar.

Se, desfelice, ta akordo ne eventos..... me ne plu longe darfos luktar kun vu.

. . . .

Komandanto LEMAIRE, Ch.

A ta letro sen restrikto, en qua on rikursis nula „severe sekrete, tute konfidencie", Zamenhof facis respondo quan ni konocigos en nia proxima artiklo.

Komandanto LEMAIRE, Ch.

SISESMA ARTIKLO.

(15 Mayo 1911).

Me konacatigis, en mea lasta artiklo, la letro quan Zamenhof skribis a me, ye la dato 13 septembro 1907, por incitar me abandonar la Delegitaro, e la respondo quan me facis koncerne ta letro.

Ricevinte ta respondo, Zamenhof sendis a me la duesma e lasta letro sequanta :

Bad Nauheim 19-9-07.

Kara Sinjoro,

Mi ricevis hodiau vian leteron kaj mi legis ghin kun granda malghojo.

Mi ne provos plu konvinki vin, char mi vidas bedaurinde ke miaj vortoj ne helpos. Mi esperas ke pli au malpli frue vi mem venos al la konvinko ke nur per vojo de disciplina kaj komuna interkonsento ni povos veni al la celo.

Mi volas nur atentigi vin pri unu eraro, kiun mi trovis en via letero : la Bulonja Deklaracio ligas ne la tutan esperantistaron, sed nur la *apartajn* esperantistojn; kaj tio chi estas necesa char se ne ekzistus iaj netusheblaj leghoj kaj chiu agus lau sia bontrovo, tiam ni baldau havus plenan anarhhion. Sed se reformoj iam montrighos efektive necesaj, tiam la Bulonja Deklaracio *ne* malhelpos, char tiel same kiel unu kongreso donis leghjon, alia kongreso ja povus kun plena rajto *forigi* tiujn leghojn. Cetere tio chi ne estas ech necesa, char ghis la sankcio de la registaroj ni ech *sen* tushado de la Fundamento (t. e. sen danghera interrompo de la kontinueco) povas en okazo de bezono fari plej grandajn reformojn per vojo de „neologismoj-arhhaismoj".

Sed chio devas esti farata nur per *komuna interkonsento*. Chion kion akceptos la plimulto de la Lingva Komitato, mi ankau akceptos, ech se ghi al mi persone ne plachus. Sen tia severa disciplino, al kiu mi, simile al chiu alia esperantisto, devas min submeti ni havus nur anarhhion kaj baldauan morton. Legu la historion de Volapük, de la laborantoj de „Lingvist", k. t. p. Mi premas vian manon. Mi ne volas admoni vin, sed mi esperas, ke pli au malpli frue via propra koro diktos al vi, kiel vi devas agi.

Via

ZAMENHOF.

P. S.

Mi tre miras ke vi ne volas kompreni, ke se la „Lingva Komitato“ ne estas sufiche autoritata, por ke chiuj ghin obeu, tiam la Komitato de la „Delegacio“, kia (krom du personoj) tro malmulte konas la efektivajn, sperte montritajn bezonojn de la lingvo, estos ja ankorau multe *malpli* autoritata por la mondo ~~esperantista!~~ Senproteste kaj obeeme (sekve sen danghero de disfalo) la mondo akceptos nur tiajn reformojn, kiujn donos la *registaroj* au aliaj institucioj, kiuj prezentos sufichan *forton* kaj povos doni al la mondo la garantion ke morgau ne venos aliaj personoj kiuj postulos aliajn reformojn. Ghis tiu tempo ni devas esti tre singardaj, por ke nin ne atingu la sorto de Volapük. Ni ne devas ekruligi dangheregan shtonon, kiam ni ne havas ankorau la certecon, ke ni estas sufiche fortaj por ghustatempe diri al la shtono : Haltu! ghis tie chi kaj ne plu!

Mi diris al vi siatempe, ke mi tre estimas S-ron Couturat, liajn laborojn kaj opiniojn; kaj se post la decido de la Delegacio li eniros en nian lingvan komitaton kaj laboros *kun* ni, mi estos tre ghoja; sed se li deziros, ke la esperantistoj donu al li tian blindan obeemecon, kiun mi neniam postulis por mi mem, se li koleras kiam oni ne akceptos tuj liajn proponojn, kaj li volos labori *ekster* ni, semi malpacon kaj malkonfidon — tiam li farighos nur detruanto de tiu ideo, por kiu li ghis nun tiel sindone laboris.

Mi ripetas, ke mi ne volas perforte admoni vin; sed vidante, ke amata brancho derompighas de nia arbo, mi volas almenau havi puran konsciencon kaj povi diri al mi, ke mi faris chion kion mi povis.

Via
ZAMENHOF.

* * *

Ad ica letro, me respondis :

Bruxelles, jovdio 26 septembro 1907.

Maestro,

Me ricevis vua letro datizita 19 septembro pasinta.

Vu memorigas da me la historio di Volapük.

Ma pri to, omni akordas : se abato Schleyer esus konsentinta la reformi, ka forsan „Idiom neutral“ ne esus venkinta ?

Ni esas multa pensanta ke oportis ke Schleyer esez transaktema.

Permisez a me, meafoye, memorigar la rolo di l'amerikana Societo di Filozofio.

La questiono pri selektar helpanta linguo esas solvenda ne da ula kongreso, ma da komitato mikra e kompetenta, specale komisita por to.

Ton facas la Delegitaro : sa mikra komitaton tote kompetentigos la klarigaji quin homi quale vu esos kapabla furnisar a lu.

E la multeso, quan ta mikra komitato riprezentas, servos pose por apliko rapida ed intensiva.

Me kredas, Maestro, ke ibe esas por vu granda rolo asumenda, nome : ke vu ipsa prizentez a la mondo Esperanto perfektigita, olqua tre semblas selektota da la komitato di la Delegitaro. Uli pretendas ke Hachette ne prizas ta solvo; pernisez a me dicar a vu ta informo, probable ne vera, por ke vu darfez eventuale atencar lu.

Malgre omno, me duras esperar ke ni omna esos unionata en la Delegitaro.

Vua
Kom[to] LEMAIRE, Ch.

Ta duesma letro ne respondesis; D[ro] Zamenhof, lore, ne degnis atencar to quan me dicis pri Hachette.

Il vartis til nune, do dum preske quar yari, ante donar per l'„oficiala gazeto“ kelka semblanta expliki, quin „Progreso“ „Idano“ e „La Belga Sonorilo“ quike e klare korektigis.

En la P. S. di sa letro de 19 septembro 1907, Zamenhof skribis :

Mi tre miras ke vi ne volas kompreni, ke se la „Lingva Komitato“ ne estas sufiche autoritata, por ke chiuj ghin obeu, tiam la komitato de la „Delegacio“, kiu (krom du personoj) tro malmulte konas la efektivajn, sperte montritajn bezonojn de la lingvo, estos ja ankorau multe *malpli* autoritata por la mondo esperantista!

Por la mondo esperantista. La sequinta eventi montris la temerareso di ta afirmo.

Ma, relektante ilua P. S., Zamenhof acentizis sua afirmo, surstrekizante la vorto *esperantista*. Tale il montris quante il miskomprenis la vera situeso, en la mondo (sen restrikto), di la questiono pri linguo helpanta.

Probable la eventi kruele seniluzionigis il. Zamenhof anke ne hezitis deklarar ke la komitato di la Delegitaro kontenis nur du kompetenti.

Rigretinde, il ne dicis la nomi ! Ma forsan il ne audacis, pro ke ne esis tre facila selektar inter la sequanta nomi :

Manuel Barrios, dekano di la Fakultato di medicino de Lima, prezidando di la Senato de Peru.

Baudouin de Courtenay, profesoro di linguistiko en l'Universitato de St. Petersburg.

Emile Boirac, rektoro di l'Universitato de Dijon.

A. Bouchard, membro di l'Akademio di Cienci de Paris, profesoro en la Fakultato di Medicino.

R. Eötvös, membro di la hungara Akademio di Cienci, prezidanto di la Societo matematikal e fizikal de Budapest.

W. Förster, prezidanto di la Komitato internaciona di pezili e mezurili, anciena direktoro di l'observatorio de Berlin.

G. Harvey, editanto di la North-American Review (New York).

Otto Jespersen, membro di la dana Akademio di Cienci, profesoro di filologio en l'Universitato de Kobenhavn.

S. Lambros, anciena rektoro di l'Universitato de Athènes.

C. Le Paige, direktoro di la klaso di Cienci en la Rejal Akademio de Belgio, administranto-inspektanto di l'Universitato de Liége.

W. Ostwald, membro di la Rejal Akademio di Cienci de Saxonio, honorala profesoro en l'Universitato de Leipzig.

Hugo Schuchardt, membro di l'imperial Akademio di Cienci de Wien, profesoro en l'Universitato de Graz.

L. Couturat, doktoro „ès-lettres“, e L. Leau doktoro „ès-sciences“, autori di „l'Histoire de la Langue universelle“.

Yen la komitato, elektita ye la 25 junio 1907, en qua Zamenhof agnoskis nur du kompetenti.

Vere en olu ne trovesis la „rara perli“ di la joyoza Lingva Komitato, di qua la burleska kompozeso duros joyigar la humuristi.

Sempre kun maxima facileso, Zamenhof anuncis ke se on ne submisos su, quale il ipsa, sub l'autoritato di la Lingva Komitato, extingesus l'ideo ipsa pri linguo helpanta... „Ni havos nur anarhhion kaj baldauan morton;... pereigi por chiam nian aferon kaj enterigi por chiam la ideon de lingvo internacia.“

Tala afirmi, tante senreflekte facita, montris Zamenhof intermixanta la questiono pri linguo internaciona kun l'ecelanta jermo di solvo donita da il a lu; vere ta questiono realigis, depos la decidi di la Komitato di la Delegitaro, granda progresi; po detrimento di Esperanto, komprenebla! La fanatiki akuzez, su ipsa pri sua desagrablega decepti!

* * *

La du letri da Zamenhof jus publikigita da ni, montras ke la „majstro“ pre-decidis ne agnoskar la Delegitaro.

Ma pro quo il komisis de Beaufront por riprezentar il en ol?

Evidente por desagnoskar sua riprezentanto se la Delegitaro ne falos en la kaptilo preparita da Sébert.

E qua rolon aceptis ludar ibe S^ro rektoro Boirac?

Komediacho, kad no? Nur desprizenda da omna sinceri esas ta nehabili, ta hipokriti!

Quante juste on darfas dicar a li: „Tu volis to, Georges Dandin!“

Restas konocigar kelka korespondaji da S^ro Sébert, l'organizinto di ta faliinta komedio.

To venos en la proxima numero.

Sepesma Artiklo.

(15 Junio 1911).

Ni montris Zamenhof decidita ignorar la Delegitaro se ica facos altre ke simple agnoskar, kom tote perfekta, Esperanto kun lua marveloza Lingva Komitato e lua jeneroza e neprofitema Centra Oficeyo.

Ni revenez a S° Sébert e lua rolo kom duktantacho laboranta en ombro e le „severe konfidencie, absolute sekrete“.

La 27 Novembro 1907 S^ro Sébert skribis a me:

Kara komandanto,

Vere esas rigretinda ke ni du perdas nia tempo sen atingar konkordo, od adminime kunlaborar efike por la final suceso di la kozo quan ni prizas. *Tamen ni akordas pri la programo di l'emendi nune introducenda en Esperanto, programo quan vu indikis en vua lasta letro di 23 novembro,* ma nekoncie vu laboras impedar lua realigo, adminime proxime, nam vu ne volas atencar l'informi quin me donis a vu, e vu duras shirmar da vua autoritato e sequar kom vua guidanto la funesta homo qua pretendas duktar la Delegitaro, e fakte duktas lu a lua perdeso.

Me lektas en vua letro ica frazo: „Esas ne nur Couturat en la Delegitaro, e to esas eroro da Paris kredar „ke en provinco on ne egardas la Delegitaro...“

Ico montras ke vu konservas eroroza koncepto pri l'opinioni di to quon vu nomizas Paris e pri la vera posturo di la hikeal Esperantisti qui esas dividita ye diverganta grupi. *Hike ni esas multa agnoskanta la graveso di la Delegitaro,* susteninta ed ankore sustenanta lu, pro ke, fortunoze, lu kompozesas ne nur ek Couturat. Ma me povus mencionar multa letri, de provinco ed exterlandi, riprochanta ke ni atribuos ula importo a ta *sensignifika privata institucuro.*

De la komenco, esforci facesis por establisar nemediata relati inter Zamenhof ed Ostwald. Me konocigis da vu peco de *instruciono da Zamenhof montranta ke il repudios la Deklaro de Boulogne se on akordas kun la Delegitaro. Il tenas pronta proyekto de emendi qua esas nulo altra kam ta indikita en vua letro.*

La negocii, qui rekomencos balde, esis kompromisata nur pro l'interveno dua da S^ro Couturat e S^ro de Beaufront.

. . . .

Altraparte ne kredez ke Cart e sa netransaktema deklari riprezentas l'opiniono di to quan vu nomizas Paris; pluse anke ne fidez la infantaji di la grupi de yuni.

Vi ne povus imaginar quante multa letrin Cart ricevis por suplikar lu ne facar ta deshabilaji, quin Couturat utiligis tante habile; ma se vu konocus *la folo qua nomesas Cart,* vu komprenus ke on obtenis nulo.

. . . .

Sébert.

En la letro ek qua jus ni konocigis signifikiva extraktaji, S° Sébert demandis a me ne tro „parolar en La Belga Sonorilo“ certigante ke „me ne esis en la bona voyo“.

S° Sébert ne savis ke kande on defensas la vero, on ne darfas obediar tala sugesti.

Konseque, ye la 1^a decembro 1907, La Belga Sonorilo publikigis du artikli titolizita, la unesma: Delegitaro por adopto di Linguo helpanta internaciona; la altra: Pri la nuna stando di la questiono pri la Linguo helpanta internaciona.

Pro ta artikli me ricevis la sequanta letro:

Paris, 4 decembro 1907.

Kara Komandanto,

Me lektis la jusa numero *La Belga Sonorilo,* e me rigretas ne havir plu granda influo sur vu por tardigar od atenuar la publikigo di l'artikli quin vu insertigis. Me timas ya, ke li impedas la suceso di la esforci facita por certigar akordo rekta inter S° Ostwald e D^ro Zamenhof.

. . . .

Vu savas ke l'unesma negocii eventinta rekte inter S° Ostwald et D^ro Zamenhof esis kompromisita pro la deshabila letri da S° Couturat e S° de Beaufront.

Felice me sucesis reestablisar oli intervenante che S° Ostwald kom kolego en la Delegitaro.

. . . .

Se ni volas atingar ula rezultato, esas evidente necesa ke Couturat ne pretendez dominacar Zamenhof e l'Esperantisti, e ke *il desaparez de la ceneyo.*

On mustas anke atencar la *justa* motivi di desfido da Zamenhof kontre S° de Beaufront.

. . . .

Esas precipue danjeroza volar cadie helpar l'organizo da S^ri Couturat e de Beaufront, di generala societo por propagar la linguo internaciona.

. . . .

Sébert.

On vidas ke S° Sébert deziris la desaparo di Couturat e de Beaufront; nultempe il precizigas la vera motivi, pro qui il postulas lia desaparo. Il parolas pri motivi di desfido che Zamenhof kontre de Beaufront, sen dicar qua e quala oli esas. En la letro, ek qua me donas nur extraktaji sate karakteriziva, il dicas ke il konoceskis ta motivi de mortinta Dro Javal; do questionesis kozi antala ye la konstituco di la komitato di la Delegitaro, por qua tamen Zamenhof esis selektenda de Beaufront kom sua riprezentanto.

Ma il precizigas nulo, S° Sébert, quankam il savas en sua konfidencala cirkuleri, parolar pri la „kalumniema insinuaji" di *La Belga Sonorilo*. E lore ke, en omna sua letri, il facas nulo altra kam emisar sua meskina odio kontre Couturat e de Beaufront, kad on savas quale il finas sua letro di 4 decembro 1907?

Yene:

„Ni esforcez superstarar la personi!"

Segun S° Sébert, penegar mortigar morale e materiale Couturat e de Beaufront, to esis „esforcar superstarar la personi!"

On ne savas hike quo esas maxime admirinda: la groteskeso o l'indignifo?

***

En letro de 29 novembro 1907, qua me reproduktis en antala artiklo, S° Sébert skribis a me:

„Me maladigas me diskutante tale kun vu, ed omnafoye me dicas a me ke me eroras skribanke ankore a vu pri ta palpitifanta temo..."

Ta epistotula malado, ok monati plu tarde, skribis itere a me; yen ankore kurioza extraktaji ek letro okpagina:

Verbérie, 17 julio 1908.

Kara komandanto,

. . . .

Me ankore ne volas diskutar kun vu la linguala problemo; me havas hike nek moyeni nek tempo, ma me mustas tamen mencionar ke, kontrale vua opiniono, me judikas la linguo de Zamenhof tre supera ye sa deformuro segun Ido, *quankam existas, segun me, en la labori di la Delegitaro, multa emendi adoptinda, quin l'Esperantisti darfos profitar kande to esos posibla*.

De julio 1908 „Esperantuyo" havis kompleta posibleso profitar ta emendi, ek qui multa esis adoptinda en la labori di la Delegitaro.

Quon facis „Esperantuyo?"

Ed ube esas la proyekto pri emendi da Zamenhof anuncita per la letro de la 27 novembro 1907 da S° Sébert?

. . . .

Me ne bezonas dicar a vu (skribas S° Sebert, en sua letro de la 17 julio 1908) ke me tote konocis la sentimenti di nia amiko Javal, pri la reformi quin il volis introducar en Esperanto, *same kam il sempre volis reformeskar omna studio-faki pri qui il su okupis*. Me kredas esir l'unesma quan il informis pri sua intenci e proyekti, ma me quike separis me de lu, precipue kande me videskis ke il ne hezitis apogar la reformi propozita da Zamenhof en 1894.

Kande il demandis a me, en 1905, asumar la direkto di la Centra Oficeyo, me pozis kondicioni.

Unesme, me igis il aceptar la cirkuleri di 25 septembro e 6 novembro 1905, definanta la programo di la Centra Oficeyo, e por shirmar me kontre irga eventuala rivendiki da la personi di sa familio, di qua me konocis la karaktero, me prezorgis, ye la dato 26 decembro 1905, facar konvenciono perfekte reguloza por determinar precize la skopo di l'Asocio.

Me sempre staris nia konvenciono, rifuzante partoprenar demarshi di qui la rezultato, se ne la primitiva skopo, esis pozar en grava danjero la verko di Zamenhof.

En la lasta tempo di sa vivo, sub influo di obsedo ne-sana e grandijanta, ed anke, ton me povas dicar, pro incito da sa filio Jean, Javal riprochis a me ne konsakrar por la reformi la pekunio quan il donacis a nia Asocio.

Sen ula peno me rememorigis da lu la kondicioni di nia konvenciono, e samtempe ofris a lu redonar personale a lu la pekunio quan lu intencus konsakrar rekte por ta specala skopo, e tale me duktesis retrocedar a lu, ye lua demando, pekuniaji qui, kun la 4000 franki quin vu retrosendis a lu ye ta epoko, superesis 20,000 franki; e certe, per procedi mediata il volis destinar li por realigar la reformi quin il revis. Intertempe, Javal, kontre mea opiniono, turnis su a Couturat por preparar ta reformi.

Habemus Confitentem reum!

S° Sébert ipsa deklaras ke Dro Javal riprochis skribe a lu ne konsakrar por la reformi la pekunio konfidita da Javal a lu en lia asocio.

Kad to ne esas absoluta pruvo di to quan me ja establisis, nome ke Dro Javal donis preske, se ne tote, ta pekunio (sen qua nultempe la Centra Oficeyo esus darfinta funcionar malgre la decidi di omna irga kongresi) por la preciza skopo igar desaparar de primitiva Esperanto serio de difekti, aparte l'alfabeto kun supersigni.

Esis por ne alarmeskar la netransaktema fanatiki (ti quin S° Sébert qualifikas kom folai) ke Dro Javal konsentis ne stipular to skribe en l'instrucioni quin S° Sébert volis havar en sua manui.

Per la dokumenti publikigita da ni, pruvo facesas ke, pretextante la literaleso di ta instrucioni por rifuzar, mem pos l'invito di Dro Javal, exekutar lia reala intenco, S° Sébert asumis rolo... kurioza.

Ta dio kande Dro Javal riprochis skribe a lu, ke lu ne konsakras por la reformi la pekunio depozita en la kaso di la *pseuda* asocio Javal-Sébert, S° Sébert esus mustinta, sen irga hezito nek tardeso, retrodonar a Dro Javal la tota pekunio ankore disponebla, e la depozajo facita en la manui di S° Sébert.

Pluri opinionos kun ni ke to esus esinta kondoto simple korekta.

En la letro quan ni komentas, S° Sébert dicas: „me duktesis retrocedar a lu (Javal) „ye lua demando, pekuniaji qui, kun la 4000 „franki quin vu retrosendis a lu ye ta epoko, „superesis 20.000 franki."

Or en altra letro de 12 juillet 1908, reproduktita en l'unesma de ca artikli, S° Sébert skribis a me : „Por quietigar il (Javal) en sa „lasta momenti, me tamen reprenis ek la kaso „di la Centra Oficeyo, e retrodonis ad il cirke „20,000 franki; il disponis li quale il volis".

Ye 12 julio, S° Sébert dicas ke il retrodonis a Javal dudeko de mil franki; ye 17 julio il dicas ke, *kun la 4000 franki retrosendita da me*, lu, Sébert, duktesis retrodonar a Javal pekuniaji superesanta 20,000 franki.

Me ne komisis S° Sébert por mixar en lua konti l'operaco quan, spontane, me facis kun la rigretata Dro Javal, e me ne sucesas komprenar quale, en la sama sumo 20,000 franki, S° Sébert darfas unesme ne parolar pri mea 4000 franki, e duesme parolar pri li.

Lu do klarigez to segun l'unika maniero aceptebla, to esas, quale me sugestis a S° Boirac, publikigante detaloza konto di la ricevaji e spensaji di la Centra Oficeyo !

Koncerne ni, ni tre dezirus ke il dicez a qua, en propra manui, il retrodonis la dudeko de mil franki, e ye qua preciza momento lu facis to.

S° Sébert ne respondos.

*
* *

La longega letro da S° Sébert di la 17 julio 1908 duras yene :

Esas certa ke Zamenhof longatempe ne-savis e miskonocis la valoro di la Delegitaro. Necesa esis l'insisto di Boirac, Javal e me por decidar lu atencar la Delegitaro, e la fakti pruvis quante facile lu revenas a sua unesma ideo pri la nekapableso di ta instituco, ideo qua cetere trovesas icadie plene justifikita pro la malo facita a lu da l'interveno di S° de Beaufront.

Quan do mokis Zamenhof miskonocante la naturo di la Delegitaro, ma tamen igante riprezentar su en lu ?

Kande, pro mea insisto (skribas ankore S° Sébert) S° Boirac aceptis enirar en la Komitato, e demandis pri to la konsento di Zamenhof, kondicioni pozesis, e mem facis quaze konvenciono di qua me posedas la texto, e di qua S° Couturat promisis apogar la konkluzi avan la komitato di la Delegitaro. Ta konvenciono dicis ke se Esperanto esas selektita da la komitato, e se ica judikos utila entroducar en la linguo ula chanji, la propozi koncerne olcai esos submisenda ye exameno di la Lingva Komitato, e ke on aranjos por ke Si Couturat e Leau esez membri di la komitato.

Pro l'existo di ta konvenciono quan lu konocis, Sro M., dum l'absenteso di S° Boirac (e sen konsultar ilca quan il riprezentis) kredis posibla, pro konciliemeso, aceptar la rezolvi propozita a la voto da la komitato di la Delegitaro por studiar ula emendi en Esperanto principe adoptita. Tale on darfis pretendar unanimeso nur semblanta e surprize obtenita. On ne savis lore ke, depos la principala acepto da Couturat, di ta konvenciono, S° de Beaufront intervenis, e ke on donis kom „instruciono" rifuzar omna interkonsento kun la Lingva Komitato, preagnoskante nula autoritato a ta lasta, ed aranjante nur komedia konsulto, por darfar pose dicar ke la komitato volis nulo examenar.

On akuzis Si B., C., Ch., F., M., ed anke me ipsa agir por impedar omna exameno o konsidero di la propozi di la komitato. La vero esas tote altra. Si Bourlet, M., e me ipsa skribis letri pos letri a S° Cart por impedar ke lu facez lua kustumal eskartachi, e ni esas tote ne responsiva pri lua posturo.

Ni skribis letri pos letri a Dro Zamenhof por impedar ke lu sendez cirkuleri di qui ni ne aprobis la senco, e ni sucesis nuligar pluri ek oli ja imprimita. Ankore nune, kun S° Boirac, ni insistas por ke la Lingva Komitato, reorganizita talmaniere ke en sa kompozeso admisesus membri de omna nacioni, nominenda per elekto, povez tranquile studiar la projekti pri emendo di la linguo, qui esas praktikale realigebla e qui povas esar obtenata *(sic)* sen nocar la principo di kontinueso en la progresi, olqua mustas esar obediata ante omno.

Me opinionas ke tale on atingos, pos kurta tempo, la solvo dezirinda, evitante esar sen gratitudo por la membri di la Lingva Komitato, qui til nune, sen helpo nek kurajigo tranquile su konsakris a lia verko, evitante anke riskar perdar, pro desprudenta perturbi, la frukto di tanta akumulita esforci. To esus atingita kun helpo da la Delegitaro, se la funesta alianco inter Si de Beaufront et Couturat ne esus nuliginta l'autoritato di olta.

To facesos de nun, exter olu.

Me rigretos to por Sro Couturat, qua meritis plu bona destino e qua perdesis pro ambicio, ma l'averti ad lu esis sate multa, il eroris desprizante li.

. . . .

Sentimenti tre kordiala.
SÉBERT.

Ek ica lasta extraktajo rezultas itere ke la „chefegi Esperantista" facis omno posibla por trompar la Delegitaro, ed igar servar olca por lia personala skopi.

Pro ke li ne sucesis, lia odio divenis senlimita, precipue ye la logikala vid-punto ; nam to esas „treege" deslogika deklarar ke la tota laboro, la tota importo di la Delegitaro (quan on intencis profitar) fuzis quale nivo sub suno pro „la funesta alianco inter de Beaufront e Couturat."

La sequanta eventi kruele deceptis lor „esperantistajn chefegojn".

E l'Uniono internaciona di l'amiki di la linguo helpanta, sa komitato e sa akademio kontenas ultre Conturat e de Beaufront, ula altra membri sate vivanta ed agema.

Dume la „grandan rondon familian" prezentas la spektaklo di maxime ridinda disputachi, meze nauziganta polemikala procedi (kp. Revuo Lingvo Internacia, Le Monde Espérantiste, ed altra „Spritulachegojn").

Dume anke la Lingva Komitato havas kom distrakto la produkturi sempre plu bastarda da la fabrikanti di vortareti, vortari, vortaregi, e precipue vortarachi omnafirma, danke olqui Esperanto, vice reformar su segun la indiki di la korespondo da Sébert, su deformas tantagrade ke la „fidelulegoj" maxime pura darfis nomizar „dictionnaire agrach" la lasta vortaro aparinta che la famoza firmo qua monopoligis Zamenhof.

Ni pozis la punti sur le *i*.
Ni esperez ke sur ula specala *i* on ne forcos ni pozar la „du-punti“ !
A la komprenanto, saluto !

Komandanto LEMAIRE Ch.

Tradukuri da S[ri] Arm. Giminne e Leo. Jamin.

Letro di S[ro] L. Couturat.

Paris, la 9 aprilo 1911.

Kara Komandanto,

Me havas nulo adjuntenda a la dokumenti publikigita da vu, nek a lia eloquenta komentado. Ma en la letri da S° Sébert trovesas aserto, quan me sola povas dementiar, nome ica :

„Il (Couturat) zorgas ne konocigar, ke il havas en la manuo propozi por rekonstitucar la Lingva Komitato sur nuva bazi, enduktante il ipsa en ol, por abutar a la reformi adoptenda por Esperanto“ (letro de 29 novembro 1907).

Ca aserto esas absolute nevera : nultempe me havis „en la manui“, rekte o nerekte, irga propozo o proyekto di reorganizo di la Lingva Komitato. Yen omno quon me savas : S° Boirac, ante aceptar esar membro di nia Komitato, igis me previdetar la hipotezo, ke on nominos Leau e me kom membri di la Lingva Komitato ; a to me respondis (cetere atribuante nula importo a ta propozo), ke to povos rezultar de la konsento inter la du Komitati ; ke to povos esar konsequanto, ma ne kondiciono di olu. La sama propozo esis facata a me da S° Sébert en letro de 9 novembro 1907 (do quik pos la decidi di la Komitato di la Delegitaro) : il instigis me „transirar en la Esperantista kampeyo“, e adjuntis : „la Esperantisti expektis ca vua ago por ofrar a vu en sua rangi la situeso qua debesas a vua merito. Ta situeso permisus, ke vu durez ludar inter li la granda rolo qua konvenas a vu, adportante ankore a l'afero di la L. I., en la maxim oportuna cirkonstanci, la helpo di vua talento e di vua autoritato, quan nulu penseskus lore kontestar“. (Ca „lore“ esas vera poemo !)

Me desprizis respondar a ta ofro ne celita, tante plu ke, en la sequanta alineo, on deturnis me de „la voyo di l'aventuri“ e de la „straba entraprezi“, ed on anuncis a me „protesti“, e „deskonfesi“ di qui la finala rezulto esus „kompromisar l'existo ipsa di via verko e sa reputeso“. (S° Sebert esis tre bona profeto : il ja anuncis la protesto di 1910 !) En omno to me vidis nur, juste o nejuste, to quon la lego nomizas : „promisi e minaci sub kondiciono“.

Cetere, ja ye la 9 novembro 1907, la negoci esis oficiale inaugurita inter S-i Boirac e Ostwald, prezidanti di la du Komitati ; oli neplus dependis de me, e me neplus devis mixar me a li. Do, se on volis propozar reorganizo di la Lingva Komitato, ad S° Ostwald, ne ad me, on devis turnar su. Ma kad on povas ne vidar la neversimileso di tala demarsho ? La questiono pozita, da ni a la Lingva Komitato koncernis la reformi, ne olsa reorganizo, interna questiono qua nule koncernis ed interesis ni. Kad on ne memoras ke, balde pose, S° Boirac riprochis a ni „enmixar ni en l'interna aferi di Esperanto“ e volar „donar imperi a la populo esperantista“ !

Omnasupoze, S° Sebert postulis de me, ke „la Delegitaro divenez Esperantista“, e adoptez Esperanto sen chanji nek kondicioni ; e samtempe il anuncis a vu proyekto di „reformi adoptenda por Esp.“ ! Admirinda konsequemeso ! Fakte, per sa insinui ridinda (por ne parolar plu severe) pri mea personal ambicio, nutrita „de longa yari“ (se il konocis oli, pro quo il helpis la Delegitaro til junio 1907 ? Probable, por „extrakar ek ol omna profito posibla“ !) il simple esforcis desunionar la membri ed amiki di la Delegitaro, semar inter li desfido e suspekti. En la sama letro, il alegis imaginita kontredici inter S° Ostwald e me. On savas nun quante esas vera ta tota... romano. Ma me esas kontenta, ke on rivelas la makiavelatra plano di l'Esperantista chefi : ne un momento li intencis o penis negociar loyale kun ni ; li uzis nur subtera intrigi. Dum ke S° Boirac interdiktis a la membri di la Lingva Komitato komunikar rekte kun ni, il facis sisteme la sama nekorektajo kun diversa membri di nia Komitato ; e to rezultas de sa propra konfesi (1) ! Ta taktiko ne sucesis, quale on savas ; e pro to ta siori tante rankoras ad ni !

Cetere, quala menton rivelas ta letri ! Ta siori vidis nur un kozo : ke ni esis ambiciozi, qui volis prenar lia plasi (ne lia plasi di rektoro o di akademiano, ho no ! ma lia plasi en l'Esperantistaro !) ; li do quik reducis la questiono a personala questiono, e li kredis ke li ne povus agar plu bone kam ofrante a ni plaso... apud li ! Ke ni rifuzis, o plu juste, ke ni ne mem atencis lia ofri, to ankore astonas li. Li ankore ne komprenis, ke on povas laborar dum dek yari por ideo, kun la sola kontenteso, ke on facas utila verko, e kun la sola rekompenso, esar kalumniata ed insultata da politikistachi e da komercistachi ! E me kredas, ke li nultempe komprenos to. Ma vu, e la esperantista elito qua konvertesis entuziasme ad Ido, ton komprenis, e to suficas a ni.

Kun mea kordiala devoteso.

L. COUTURAT.

(1) Cirkulero 11, 7 januaro 1908 (Oficiala Gazeto, 1a yaro, p. 97) : „Daurigi korespondadon kun la Prezidanto *kaj chefaj membroj* de la konstanta komisio“.

Tr. REIN, Imprimisto, Bruxelles.